

XITOIY OG‘ZAKI NUTQIDA KONSTRUKSIYALI BIRIKMALARNING O‘RNI VA XUSUSIYATI

Badalbayev Dilshod Farxod o‘g‘li

dilixiade@gmail.com

*TDSHU Xitoyshunoslik fakulteti,
Xitoy filologiyasi kafedrasi stajor-o‘qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bevosita xitoy og‘zaki tilida ishlatiladigan konstruksiyali birikmalar bilan yaqindan tanishib o‘tamiz. Ushbu maqoladan ko‘zlangan asosiy maqsad og‘zaki nutqda ularning ishlatish usullarini o‘rganishdir. Zero, bu orqali dialoglarda uchragan birikmalarni to‘g‘ri tarjima qilishni o‘rganamiz.

Kalit so‘zlar: *birikma, konstruksiya, nutq, 别是……吧, 不把……放在眼里, 跟……说不清楚, 够……的了*

АННОТАЦИЯ

В этой статье мы более подробно рассмотрим соединения, которые используются непосредственно в разговорной китайской речи. Основная цель этой статьи - научиться использовать их в устной речи. Таким образом мы узнаем, как правильно переводить соединения, встречающиеся в диалогах.

Ключевые слова: *связь, конструкция, речь, 别是……吧, 不把……放在眼里, 跟……说不清楚, 够……的了*

ABSTRACT

In this article, we will take a closer look at the construction compounds used directly in the Chinese spoken language. The main purpose of this article is to learn how to use them in oral speech. In this way, we learn how to correctly translate the compounds encountered in dialogues.

Keywords: *connection, construction, speech, 别是……吧, 不把……放在眼里, 跟……说不清楚, 够……的了*

Chet tilini o‘rganish jarayonida quyidagi holat nisbatan qiyin hisoblanadi. Ma’lum bir sodda gap ko‘rinishidan tushunarli bo‘ladi-yu, lekin asl ma’nosini chiqarish biroz mushkul sanaladi. Bunday gaplarni, albatta, kerakli kitoblar yordamida tahlil qilgan holda anglab olamiz. Masalan, ma’lum bir gapni yoki dalilni tasdiqlab, odamlar shunga ahamiyat berishlari kerakligini bildirish uchun “你还别说” (to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjimasi: “sen gapirma”) iborasini ishlatishadi. Xitoy tilini

o‘rganuvchi esa bu gapni eshitib ajablanishi tabiiy, albatta, va u ichida “men nima dedim, nima uchun gapirmasligim kerak” deb o‘ylaydi.

Og‘zaki nutqdagi qolipli konstruksiya va iboralarni qanday qilib aniq tushuntirish mumkinligi sohadagilar uchun mushkul savollardan biri sanaladi. Chunki, juda ko‘p birikmalar odatda grammatik qoidalarga har doim ham mos tushavermaydi. Soha vakillari hamda til o‘rganuvchilar shu kabi muammolarga duch kelganda, o‘zining hissiyotlariga tayangan holda, ba’zan to‘liqligicha haqiqatga mos tushmaydigan xulosalarga kelishadi.

Ko‘p yillar davomida chet elliklar uchun xitoy tili sohasida faoliyat olib bordik va yuqorida bayon etilgan muammolarga tez-tez uchrab turdik. Ushbu maqola orqali og‘zaki nutqdagi qolipli konstruksiya va iboralarini tushuntirishga urindik va albatta, bu xitoy tilini o‘rganuvchilar uchun yordam bo‘ladi, - deb umid qilamiz. [3, S.21]

Quyida esa bir necha konstruksiyali birikmalar xususida so‘z olib boramiz.

把……放在一边 bǎ..... fàngzài yìbiān

Izoh:

表示暂时不去做或不考虑。

Vaqtincha qila olmaslik yoki bu haqida o‘ylamaslik (fikrlamaslik)ni bildiradi. “Buni bir chekkaga qo‘yib turaylik” deb tarjima qilinadi.

Eslatma:

受事做主语时可说成“……先放在一边”

Agar ega bilan kelganda, “……先放在一边” ko‘rinishida kelishi ham mumkin.

Misollar:

(1) 你们先把手头的事放在一边，都到处外面去卸货。

(2) 甲：明年的员工假期安排你是怎么考虑的？

乙：这事先放在一边吧，我现在实在是没空儿。 [4, S.45]

别是……吧 bié shì ba

Izoh:

猜测可能发生某事。

Qandaydir ish sodir bo‘lganligini taxmin qilishni bildiradi. “Shunday bo‘lmagan bo‘lsin-a” deb tarjima qilsak bo‘ladi.

Eslatma:

1) 猜测的结果是不好的，语气比较委婉，表示不希望这一结果真的出现。2) 猜测的结果是好的，有意外、惊喜的语气。

1) Taxminning natijasi yomon, eng muhimi shu ishni sodir bo‘lishini xohlamaslikni ko‘rsatadi. Aksincha, 2) Taxminning natijasi yaxshi bo‘lib, kutilmaganlik ma’nosida keladi.

Misollar:

- (1) 他到现在还不来，别是出什么事了吧。
- (2) 信寄出一个月还没收到，别是寄丢了吧？
- (3) 甲：最近怎么老有人给我送花呀？

乙：别是什么人看上你来吧？ [4, S.120]

不把……放在眼里 **bù bǎ..... fàngzài yǎnlǐ**

Izoh:

表示对某人不重视，有轻视的意思。

Ma’lum bir kimsaga nisbatan e’tibor qaratmaslik, ko‘zdan qochirishni bildiradi. “Ko‘zi ilg‘amaydi”, “mensimaydi” deb tarjima qilamiz.

Eslatma:

有时也说“没把……放在眼里”。

Ba’zi hollarda “没把……放在眼里” shaklida kelishi mumkin.

Misollar:

- (1) 我是副总经理，可他什么事都不跟我打招呼，简直不（没）把我放在眼里。
- (2) 他刚从学校毕业，就想跟我竞争？我根本没（不）他放在眼里。 [6, S.85]

都……了 **dōu.....le**

Izoh:

表示已经达到某种限度或状态。

Darajaning ma’lum bir cheklangan holatiga yetishini ifodalaydi.

Misollar:

- (1) 都三月份了，天还这么冷。
- (2) 我女儿都三十五了，还不打算结婚，真让我着急。
- (3) 你怎么还不睡？都十二点了。
- (4) 你们快吃吧，饭都凉了。 [6, S.87]

非……不成 **fēi.....bù chéng**

Izoh:

表示一定要（会）这样。

Albatta, shunday qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Eslatma:

1) 搭配的部分是动词性词语，表示一定要这样做或一定会出现某种不好的情况。2) 搭配的部分是小句，表示只能由某施事者完成，或只能使用某种工具、材料等，别的无法替代。有时动词性成分可以省略，只用代词或名词。3) “非”后面有时加“得 dei”，这时“不成”可以不用。

1) Nuqtalar o‘rnida keladigan so‘z fe‘l so‘z turkumiga oid bo‘lsa, qandaydir yomon holatni ko‘rsatayotgan bo‘ladi. 2) Nuqtalar o‘rnida so‘z birikmasi kelsa, aniq bir ish-harakatni tamom qilish kerakligini bildiradi. 3) “非” so‘zidan keyin “得”(dei) kelsa, “不成” tushib qolsa ham bo‘ladi.

Misollar:

- (1) 对这样的人非好好批评不成。
- (2) 你穿这么少，非冻出病来不成。
- (3) 主演这部电影，非你（去）不成。

这事非得领导出面（不成），你我可解决不了。 [7, S.147]

跟.....说不清楚 gēn.....shuō bu qīngchǔ

Izoh:

表示因对方不想听自己解释或听不懂自己的话，而无法与对方沟通。

Qarshi tomonning gapi yoki xatti-harakatini tushunmaslik yoki u so‘zlovchini tushunmaslikni bildiradi. “...gaplasha olmayapmiz”, “...ga tushuntira olmadim, shekilli” deb tarjima qilsak bo‘ladi.

Misollar:

- (1) 甲：我不管是什么原因，反正是你撞了我。
乙：我跟你说不清楚，咱们还是叫警察来解决吧。
- (2) 甲：这种事情在我们国家就很正常。
乙：可这是在中国，你们不了解中国的国情，我跟你们说不清楚。

[7, S.200]

够.....的了 gòu.....de le

Izoh:

表示已经达到某种程度或要求，不能太过分了。

Allaqachon ma’lum bir darajaga chiqib bo‘lganligini bildirib, undan ortig‘iga bardosh berolmaslikni ko‘rsatadi. “O‘zi yetarlicha bo‘ldi”, “bo‘larimcha bo‘ldim” deb tarjima qilinadi.

Eslatma:

“的”有时可以省略。

“的” ba’zi hollarda tushib qolishi ham mumkin.

Misollar:

(1) 这房子**够便宜**的了，就别挑三拣四，买了吧。

(2) 他已经**够害怕**的了，你怎么还吓唬他。

(3) 我只批评了他几句，没有开除他，**够给他面子的**了。

(4) 甲：你侄子说你对他结婚的事不上心。

乙：我不上心？我钱也给了，东西也买了，**够对得起他的**了。 [7, S.99]

看在.....的份上 kànzài.....de fèn shàng

Izoh:

希望对方考虑双方之间的某种情分。

O‘zini ma’lum bir shaxsning o‘rniga qo‘yib his etishni anglatadi.

Eslatma:

多用于请求别人或不情愿地帮助别人时。

Ko‘proq boshqalardan yordam so‘rashda (qarshi tomon o‘zi xohlab ham yordam berishi mumkin) foydalaniladi.

Misollar:

(1) 以前都是我做得不对，**看在多年邻居的份上**，你就别往心里去了。

(2) 我现在是山穷水尽，**看在老朋友的份上**，你快帮我一把！

(3) 我是**看在老同学的份上**才帮他这个忙的，要不，我才不管呢。 [7, S.178]

Xulosa qilib shuni ayta olamizki, xitoy og‘zaki nutqida shunday birliklar bor ekanki, ular konstruksiya yasash orqali o‘zining turg‘unligini saqlab qoladi. Hamda o‘ziga xos bo‘lgan ma’noni anglatib keladi. Bunga o‘xshash turdagi birikmalar nutq ichida talaygina topiladi. Eng muhimi, ba’zi bir birikmalar so‘zma-so‘z tarjima qilinganda, boshqacha ma’no, lekin birga kelganda esa boshqa ma’noni bildirib kelyapdi. Xitoy og‘zaki nutqida ham chalg‘ituvchi qism ham aynan shu sanaladi. Shunday muammolarga duch kelganda, eng asosiysi bu birikmani atroflicha tahlil qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Yuqoridagi maqola orqali bir nechasini ochib berishga harakat qildik xalos.

REFERENCES

1. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent: Sharq, 2013.
2. Hojiev. A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug’ati. – T: O’zbekiston Milliy Entsiklopediyasi, 2002.
3. Sultanova L.A. Xitoy tili leksikologiya. – Toshkent, 2015. – 102-bet.
4. Семенов А.Л. Лексика китайского языка. – Москва: Восток-Запад, 2005.
5. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
6. 汉俄大辞典，北京语言大学，2008年
7. 刘德联，刘晓雨“汉语口语常用句式例解”北京 2009年
8. <http://www.baidu.com/> (XXR maxsus qidiruv sayti)
9. <http://www.cdmd.cnki.com.cn/> (XXR ilmiy tadqiqotlar sayti)